

knihu širší veřejnosti. *The Utopia of Rules* je spíše než hlubokou analýzou příspěvkem veřejně angažovaného antropologa, což však neubírá publikaci na kvalitě, naopak tím lépe může posloužit k inspiraci dívat se na byrokracii a její projevy pozorným, kritickým pohledem.

Další použité zdroje

FROMM, Erich (1993): *Strach ze svobody*. Praha: Naše vojsko.

GRAEBER, David (2011): *Debt. The First 5000 Years*. New York: Melville House.

SENNETT, Richard (2006): *The Culture of the New Capitalism*. New Haven, London: Yale University Press.

WEBER, Max (1978): *Economy and Society. An Outline of Interpretive Sociology*. Berkeley: University of California Press.

Pavel Hulec*

LIESSMANN, Konrad Paul (2013): *Filosofie zakázaného vědění*. Praha: Academia.

Konrad Paul Liessmann (*1953, Villingen) je v současné době v akademických kruzích poměrně známý rakouský myslitel. Tento mimořádný profesor při univerzitě ve Vídni vstoupil do širšího povědomí především svojí knihou *Teorie nevzdělanosti*,¹ ve které se zabýval problémem vzdělávání. V České republice byly přeloženy další tři publikace – *Filosofie moderního umění*, *Univerzum věcí*² a *O myšlení – Úvod do filosofie*. Autor vydal řadu dalších knih zabývajících se filosofií, politikou či estetikou. Získal též za svoji tvorbu řadu prestižních ocenění. V roce 2010 převzal Liessmann z rukou Václava Havla rovněž ocenění Vize 97 za přínos na poli společenských věd.

Ve *Filosofii zakázaného vědění* se Liessmann rozhodl propojit své zájmy z oblasti estetiky a filosofie, a to na poli Nietzscheho myšlení. Tento na první pohled poněkud ambiciózní projekt má však autor plně v moci a může na něm demonstrovat šíři i hloubku svých znalostí. Kniha je rozdělena na

úvodní stát a tři tematické oddíly. Ústřední motiv objasňuje Liessmann v předmluvě, kde si pokládá následující otázku: Může mít ještě dnes někdo zájem o myšlení Friedricha Nietzscheho po zhruba sto letech? A odpověď zní kladně. Liessmann je totiž přesvědčen, že sama filosofie, nejen ta Nietzscheho, je neustále živou lidskou potřebou pozastavovat se nad námi samými a světem okolo. Liessmann tak zdůrazňuje, že jeho cíl není psát historii filosofie, ale pokusit se promyslet, nakolik jsou problémy Nietzscheho filosofie stále živé. V knize se tak dočkáme mnoha úvah o problémech současného světa, ke kterým se autor dostane skrze určitý filosofický problém.

Jeden motiv z Nietzscheho myšlení však pokládá Liessmann za tak výjimečný, že se o něm rozhodl napsat knihu. Jsou to Nietzscheho poznámky o jakémsi „zakázaném vědění“, tedy o vědění, které je z určitých důvodů zatajeno. Tato teze se zdá být o to více kontroverzní v době, kdy jsme zvyklí na

*Mgr. Pavel Hulec, Katedra antropologie, Fakulta filozofická ZČU, hulec@ksa.zcu.cz.

¹Viz recenze v čísle 2/2010 (pozn. redakce).

²Viz recenze v čísle 1/2013 (pozn. redakce).

volný přístup k vědění. Jakožto dědici osvícenství si nárokuje přístupné vědění a informovanost pro každého. Proč tedy, ptá se Liessmann, je určité vědění považováno za zakázané a tajné?

Nietzscheho myšlenka o zakázaném vědění spočívala v jeho podezření, že za každými velkými teoriemi či kulturními událostmi stojí odvrácená temnější stránka, jejíž zatajení umožňuje jejich fungování. V této knize je tematizována již od antiky známá triáda: pravda, krása, dobro. Nietzsche nenapadá pouze její zdánlivou jednotu, ale především upozorňuje na to, že o člověku toho více zakrývá, než vlastně vypovídá. Tato zakrytá stránka Nietzscheho fascinovala a považoval ji za mnohem skutečnější podobu člověka. Liessmann primárně sleduje a znovu promýšlí Nietzscheho pokus ji poodhalit.

Úvodní stať čtenáři představí samotný problém zakázaného vědění. Liessmann si ve svém výkladu vypůjčuje jeden z Nietzscheho oblíbených motivů – obraz zrcadla – aby ukázal, že Nietzscheho cílem bylo najít místo, ze kterého by se dalo nahlížet na člověka bez sebeklamů, které vytváří lidské vědomí a intelekt. Pohlédnout na samotné fungování myšlení i morálky a tím poodhalit skutečnou podobu či povahu člověka. Nietzsche tím odpovídá na starou delfskou výzvu – poznej sám sebe. Druhou část této výzvy však úmyslně neuposlechne, a to: všeho s mírou. Poznáním sebe sama jsou tedy vytyčeny určité meze, za které je zapovězeno jít. A tím se dostáváme do zakázaného. Hlavní důvod tohoto zákazu spočívá v tom, že tento druh poznání disponuje silně destruktivní silou. Nietzschemu však nejde pouze o odhalení a zničení morálních motivů, pokládá si dále otázku: Co v tomto světle člověk o sobě skutečně ví? Byl by schop

zahlédnout svoji skutečnou podobu a pravé motivy jednání?

První oddíl se zabývá, jak bylo zmíněno, tématem lži. Na krátkém, ale nikterak banálním popisu vybraných autorů od antiky po dramatiky 20. století, představuje Liessmann čtenářům různé způsoby zachycení a zhodnocení fenoménu lži. Zajímavé je například zastavení se u méně známého pojetí lži či klamání Arthura Schopenhauera, pro kterého spočívalo obelhávání druhého nejen v tom, že se někomu tvrdí něco jiného, než si sám člověk myslí. Je chápáno jako násilný a mocenský akt, neboť druhý je obelhán ve své vůli. Lež tak způsobí, že člověk chce to, co by za „normálních“ okolností nechtěl nebo nekonal. Liessmann konstatuje, že této Schopenhauerově kritické úvaze odpovídá strategie dnešních reklamních agentur, tedy vnutit člověku proti jeho vůli představu, že potřebuje něco, co sám vlastně nechce.

Problém pravdy, lži či pojetí iluze jsou v Nietzscheho filosofii ústředními motivy. Bez (alespoň částečné) orientace v těchto vodách nelze jeho myšlení porozumět. Liessmann v celé kapitole vydatně těží z Nietzscheho deníků a nezveřejněné eseje *O pravdě a lži nikoliv ve smyslu morálním*, ve které jsou obsaženy základní úvahy o povaze pravdy (zde můžeme najít slavný Nietzscheho výrok, že pravda je armáda metafor) a její neoddelitelnosti od lži. Významně je zde popsána hodnota iluze. Liessmann však upozorňuje, že ačkoliv byl Nietzsche kritikem metafyzických či vědeckých pravd, není ani jemu cizí snaha ji nalézat. Jeho pojetí pravdy se stává pravdou o pravdě, tedy odhalením právě onoho mechanismu, jež různé podoby pravdy vytváří.

V druhém exkurzu se Liessmann zabývá protějškem krásného. Autorovi

se daří v těchto odbočkách dobře spojovat vybranou tematiku s Nietzscheho myšlením. Namátkou můžeme poukázat na německého estetika, hegeliana Rosenkranze, který specifickým způsobem chápe ošklivost. Autor si dá poměrně práci tuto teorii vyložit. Zdálo by se, že poněkud samoučelně, jakkoliv je jeho pozice zajímavá a poměrně aktuální. Záhy se však ukáže, že Nietzsche razí podobný postoj. Samozřejmě však v jiných kontextech, ale důležité je, že toto srovnání různých koncepcí pomáhá vyjasňovat Nietzscheho vlastní postoje. Velmi zdařile je zde také rozebrána tematika obscénnosti, ve které si rakouský myslitel nenechá ujít mnohé pikantnosti v díle markýze de Sada, J. W. Goetha či P. Aretina.

Liessmann se poté pokusí ukázat, jakou roli budou hrát u Nietzscheho pojmy ošklivého, obscénního a hnusu. Jestliže se ukázalo, že pravdu nelze chirurgicky oddělit od iluze, tak podobně je tomu u krásy a ošklivosti. Nietzsche obecně považoval krásu za závoj, který musí zahalovat skutečnou tvář člověka. Ta totiž nijak nepřikrášlena není vůbec ničím krásná. Uvidí-li se člověk ve své nahotě, zděsí se své ošklivosti. Liessmann probírá různé odstíny a důvody této myšlenky – myšlenky, že pravda o nás samých je ve skutečnosti hrozná, ošklivá.

V závěrečném oddílu, který se zabývá zlem, může být Liessmannovo bádání rozděleno na dvě části. V první části se jedná spíše o filosofické úvahy (Augustin, Hegel, Kierkegaard, Leibniz) nad tematikou vyhnání z ráje a příběhu Joba. Druhá část této kapitoly se více orientuje na otázku, co vůbec znamená někoho nazvat zlým. Nyní se spíše nacházíme ve světě, kde zmiňovaný problém není nutně fixován k Bohu. Liessmann tak přibližuje Kantovo pojetí,

Sadovy hrozná fantazie či zmiňuje autory z 20. století, kteří se snaží vyrovnat s otázkou holocaustu či Hirošimy.

Tázání se po tématech jako lež, ošklivost a zlo může čtenáře svádět, aby chápali jejich tvůrce jako jejich šířitele. Liessmann konstatuje, že každá teorie, jež se přiblíží těmto sférám, bude muset čelit určité porci podezření. Jak je to s Nietzscheho postojem ke zlu a jeho různým doprovodným podobám? Ústředním motivem této kapitoly je poukázat na to, že stejně jako předchozí termíny, ani dobro a zlo nelze oddělit, navzájem se podmiňují. Oba slouží člověku odlišnými způsoby. Temné afekty nejsou pouze destruktivní povahy, ale jsou také živnou půdou každé kultury. Jsou to tzv. kykloptí razitelé humanity. Nietzsche se odmítal vyhýbat pohledu na skryté a krvavé dějiny kultury, které však podmiňují její výsady, jako jsou dnes demokracie či lidská práva. Liessmann poukazuje na to, že mnohdy to jsou pro Nietzscheho právě silní a zlí duchové, kteří dokáží popostrčit společnost novým směrem.

Liessmannova *Filosofie zakázaného vědění* si rozhodně zaslouží pozornost. Cíl knihy, prozkoumat vody zakázaného vědění u Nietzscheho, je po celou dobu velice zajímavě sledován a nazarán z mnoha různých úhlů. Autorova strategie je založena na tom, že v úvodní kapitole čtenáři naznačí, že existuje jakési velké tajemství. Skrytá pravda o základech evropské kultury, o člověku a dokonce o pravdě samé. Čtenářův zájem je tak zpočátku zákonitě vzbuzen. Pro autora je pak mnohem snadnější přesvědčit ho, aby společně s ním absolvoval různé exkurze napříč dějinami filosofie a hledal střípky tohoto zakázaného vědění. Kapitoly s nietzscheánskou tematikou jsou v každém ze tří oddílů vyvrcholením této snahy.

Je však nutné dodat, že Liessmann nedochází v žádné z těchto kapitol k závěrečnému vyřešení své otázky. Zda lze skutečně najít ono místo, ze kterého by bylo možno pohlízet na mechanismy našeho myšlení a nebýt jimi samotnými ovlivněni. Stále však zůstává pro Liessmanna otevřený problém, co když nakonec i to amorální je jen dalším rafinovaným trikem morálky. Stejně jako Nietzsche si tím autor není jist. A stejně jako on je v tomto případě mnohoznačný.

V čem autor své čtenáře však plně přesvědčuje, je jeho suverenita, s kterou se pohybuje na půdě mnoha filosofických problémů. Liessmannovy interpretace nejenže mají hloubku, ale jsou

nadmíru inspirativní. Plní tím svůj slib z úvodu, nepsat historické pojednání, ale společně se s Nietzsem zamýšlet. Autorovi by bylo možno namítnout, že zmíněné exkurzy jsou místy příliš vzdálené tématu. Výhodou však je, že jsou připojeny volně a nic nebrání čtenáři přeskočit dále k Nietzscheho statím, ve kterých se ukazuje hlavní linka knihy.

Filosofie zakázaného vědění je nadmíru zajímavá kniha, ale předpokládá čtenáře, který nejenže se bude alespoň základně orientovat v Nietzscheho filosofii, ale také bude ochoten přistoupit na Liessmannův specifický styl psaní.

Petr Jiráček*

ŘEPA, Milan (2014): *Moravané, Němci a Rakušané. Vlasti moravských Němců v 19. století*. Praha: Historický ústav AV.

Problematika německého obyvatelstva na Moravě se v českém prostředí ještě donedávna netěšila příliš velké badatelské pozornosti. V českém prostředí dosud vzniklo jen několik málo ucelených příspěvků zabývajících se osudem moravských Němců, byť se v posledních dvaceti letech toto téma stává objektem stále větší řady historických výzkumů. Mezi relativně nové publikace pracující s touto problematikou můžeme řadit studii Pavla Cibulky s názvem *Německé politické strany na Moravě (1890–1918)* (Cibulka 2012), dále knihu *Svoboda a demokracie v regionu rakouského impéria* Martina Markela (Markel 2010) či např. práci *Občanská společnost na Moravě* Jiřího Malíře (Malíř 2014). Podstatnou část výzkumu o životě německého moravského obyvatelstva tvoří však i dlouholetá práce dalších českých

historiků a badatelů, na tomto místě jmenujme např. Pavla Kladiwu či Lukáše Fasoru.

Historik Milan Řepa přispívá výčtu již vzniklých publikací svou knihou *Moravané, Němci, Rakušané – Vlasti moravských Němců v 19. století* a částečně tak navazuje na svou předchozí publikaci *Moravané nebo Češi? (2001)* pojednávající o vývoji českého národního vědomí na Moravě v souvislosti s německým vlivem v 19. století. V předkládané publikaci si autor klade otázky týkající se národního vědomí a nacionalismu německého obyvatelstva moravských měst a obcí v průběhu 19. století. Ačkoliv se publikace jeví být a priori historickým textem a autor sám přistupuje k výzkumu spíše jako k „*historické interpretaci než [k] vědeck[é] práci*“ (s. 13), jsou empirické

*Mgr. Petr Jiráček, Katedra filozofie, Fakulta filozofická ZČU, pjirak@kfi.zcu.cz.